

Hindistandaky ilkinji türk[men] häkimiýeti: Kuşanlar we akhunlar

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Hindistandaky ilkinji türk[men] häkimiýeti: Kuşanlar we akhunlar HİNDİSTAN'DA İLK TÜRK HAKİMİYETİ: KUŞANLAR VE AKHUNLAR

Asya'nın güneyinde, Hind okyanusuna doğru uzanan üç büyük yarımadadan birisi olan Hindistan, kuzeyde Hindukuş ve Himalaya (Karlı dağlar) dağlarıyla ana kıtadan ayrılırken, doğu ve batıda da, güneye doğru gittikçe alçalan dağ silsileleriyle sınırlanır.[1] Eski Arap-Fars kaynaklarında zengin bir ticaret ülkesi olarak tanımlanan[2] ve farklı bölgeleri ifade etmek üzere "Sind ve Hind" şeklinde adlandırılan bu ülke, zamanla sadece Hind (India) olarak anılmaya başlanacaktır.[3]

Dünyanın en yüksek dağ ve yaylalarını oluşturan Himalaya silsilesi Hindistan'ı sadece bir duvar gibi sarmakla kalmaz, aynı zamanda bu ülkenin can damarı sayılabilecek iki büyük nehrin, yani Ganj[4] ile İndus'un da[5] kaynağını teşkil eder. Bu nehirlerin suladığı düzlükler Hindistan tarihi bakımından büyük bir öneme sahip olup, Bengal Körfezi'nden Afganistan sınırına, oradan Belucistan düzlükleriyle Umman denizine kadar uzanır ve güneyde, adeta tabii bir sınır gibi uzanan Vindhya dağları ile Dekken yaylasından ayrılır.[6] Bölgede, bu iki nehrin havzası dışında kalan güneybatıda Gücerat ve Malva, güneydoğuda ise Cacnagar (Orissa) önemli bölgelerdir. Bunların haricinde Ganj nehrinin suladığı verimli ovalar Kuzeydoğu Hindistan düzlüklerini meydana getirir. Dehli başta olmak üzere Sarsawati, Hansi, Samana, Kuhram, Galyûr (Gwalior), Bedaun, Oudh (Eved), Kara, Kannauç, Koil (Aligarh) gibi büyük ölçüde tarihî olaylara sahne olan şehirler bu düzlüklerde

yani, Ganj nehrinin kolları üzerinde veya onlara yakın yerlerde teşekkül etmiştir.[7]

Hindistan tarihi açısından batıdaki Sind (İndus) havzası da oldukça önemlidir. Zira, pek çok tarihî olaya sahne olan Lahor, Multan ve Uçç bölgenin en güzîde şehirlerini teşkil ederken,[8] bu ülkeyi dışarıya bağlayan kuzeybatıdaki üç önemli yol, yani Kabil, Kandahar ve Mekran yolları bu bölgeye açılmaktadır.[9] Dolayısıyla Hindistan tarihinin büyük bir bölümünü oluşturan istilâ hadiseleri burada ortaya çıkıp, geliştiği gibi insanlığın ilk dönemlerine ait kalıntılar ile en eski medeniyetler de bu bölgede tesbit edilmiştir.[10]

İndus ile Soan nehrinin yataklarında ele geçen bazı kalıntılar,[11] Asya'daki ilkel bir ana kültürün bölgedeki yansımaları olarak kabul edilmektedir.[12] Ama, Hindistan'ın prehistoryası[13] ile ilgili bilgiler büyük ölçüde bu kalıntılar ve Ganj boylarında ele geçen bir kısım malzeme ile sınırlıdır.[14] Her ne kadar Soan kültürünü müteakip, M.Ö. IV-III. bin yıllarda Austrik (Australoidler) bir ahalinin Keşmir'den Pasifik'e kadar uzanan sahayı bir müddet elinde tuttuğu ve bölgenin uygarlık öncesi halkını teşkil ettiği ileri sürülmekte[15] ise de, bunların geldikleri yer ve ortaya çıktıkları esas bölge açıklanamamaktadır.

M.Ö. III. binde pek çok meskûn mahalde birdenbire ortaya çıkan Dravitler,[16] Hindistan'ı uygarlığın ilk ocaklarından birisi haline getirecektir.[17] Ama, bu coğrafyada çok daha gelişmiş bir kültürün ortaya çıkması, yine nereden geldiği belli olmayan müstevli bir grubun M.Ö. III. binin sonlarına doğru Sind havzasına yerleşmesiyle mümkün olmuştur. Bunlar M.Ö. 1700-1500 yılları arasında Mohenjo-daro ve Harappa'da gelişmiş bir uygarlığın yaratıcıları olarak bir yandan kusursuz eşyalar yapıp[18] belli bir plan dahilinde en eski şehirleşme örneklerini verirlerken,[19] öte yandan Fırat- Dicle ve Nil boyu kültürleriyle ticarî temaslarda bulunacaktır.[20] Mohenjo-daro ve Harappa kültürleri eski Mısır'ın iki katı, Sümer ile Akad'ın ise dört misli büyüklüğündeki bir alana yayılmıştı.[21] Ama, Hazar denizi kıyılarından başlayan Aryan göçünün sebep olduğu karışıklık bu uygarlığı da söndürecek,

muhtemelen ahali Mohenjo-daro ve Harappa vs. gibi nüfusu onbinleri aşan şehirleri terk etmek zorunda kalacaktır.[22] M.Ö. 1500-1200 yılları arasında karanlık ve barbarlığı hakim kılan savaşçı, Arî soydan bir topluluk[23] yavaş yavaş Hindistan'ın her yerine yayıldı.[24] Bunlar zamanla yerleşik hayata geçerek tarım ve hayvancılığı geliştirirken[25] Sanskritçeye dayalı bir dinî edebiyatın[26] yanında, sosyal hayatta da kast sistemi etkili olmaya başladı.[27] Ayrıca dinî hayat sürekli bir gelişme içerisinde giderek çeşitlendi.[28] Özellikle M.Ö. 900-500 yılları arasındaki dört yüz senede Vedalar, Brahmanalar ve Upanishadların öğretileri ile Jainizm ve Budizm ortaya çıktı.[29] Yine bu dönemde demirin etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla[30] siyaset ve tarımda ortaya çıkan değişimler sebebiyle Sind havzasının yanında, özellikle Ganj düzlükleri ile Orta Hindistan bölgesi de önem kazanacaktır.[31]

Hindistan'da demirin ortaya çıkışını, Türkistan'la (Orta Asya) olan münasebetlere bağlama yolunda yaygın bir kanaat vardır.[32] Hatta, bu önemli unsuru Hindistan'a bizzat Türklerin getirdiği yönünde kayıtlar da mevcuttur.[33] Aslında, Mohenjo-daro'da eski Türk tipinde heykelciklere rastlanıldığı gibi,[34] şimdi üzerinde pek durulmamakla birlikte, bu yüzyılın başlarında yapılan birkaç araştırmada Hindistan'ın yerli dillerinde epeyce Türkçe kelimenin bulunduğu ortaya konulmuştur. Bunların M.Ö. 2500-1500 yılları arasında yayılmış olabileceği yönünde görüşler vardır.[35] Bilhassa, Munda dillerindeki pek çok kelimenin Subarcadan geldiği, hatta bugün Madran-Kalküta arasında yaşayan Mundaların bahse konu Subarların bakiyeleri oldukları ve bunların M.Ö. VIII. yüzyılda Hindistan'a yayılmaya çalışan Aryanlara karşı mücadele ettikleri yolunda ciddî iddialar bulunmaktadır.[36] Ona rağmen Türklerin bu ülkeyle ilgisi milliyetleri halen tartışılmakta olan Sakaların,[37] Sind ve Mekran taraflarına gelmeleriyle birlikte başlatılacaktır.[38]

Sak[a]ların Hindistan'a İnmeleri

Sakalardan çok önceleri Hindistan'a yönelen Pers kralı Darius (M.Ö. 522-486), buradaki devletlerin aralarındaki bitmez tükenmez savaşlardan istifade ederek Sind'in bir bölümüne hakim oldu.[39] Fakat bu harekât sıradan bir istilâ girişimi olmaktan öteye gidemedi. Bu durum Makedonyalı İskender'in bölgedeki faaliyetleri için de geçerlidir.[40] Nitekim, daha sonraki yüz sene içerisinde tekrar Persler,[41] arkasından da Greko-Baktrianlar Kuzey Hindistan'a inecektir.[42] Bu ikinci grubu güneye yönelmeye mecbur eden güç, hiç şüphesiz Yüe-çilerin önünden çekilen Sakalardır ki, daha sonra onlar da Hindistan'a yönelecektir.

Sakalar,[43] M.Ö. VI. yüzyılda günümüzdeki Taşkent ile Issık Göl arasında yerleşik bir vaziyette bulunuyorlardı.[44] M.Ö. II. yüzyılın başlarında Hun baskısı karşısında tutunamayan Yüe-çilerin Türkistan'ın batı kısımlarına kaymaları[45] üzerine, bölgedeki Sakaların bir kısmı bunlara iltihak ederken geriye kalanlar güneye göçmek zorunda kaldı. Bunların bir bölümü Keşmir'e geçerek, orada bir devlet kurmuş[46] ise de esas büyük grup Ceyhun üzerinden, Merv-Herat yoluyla M.Ö. 150 ile 100 yılları arasında[47] Kuzey Hindistan'ın Gandhara bölgesine, yani bugünkü Sicistan'a ulaşacaktır.[48]

Hindistan'a yönelen Sakaların başında Doğu İran'daki Saka-Part feodalitesine mensup bir satrap olduğu iddia edilen ve "krallar kralı" unvanını taşıyan Maues bulunmaktaydı.[49] Hindistan'a inerken Partları mağlup eden Sakalar,[50] Maues ve halefi I. Azes yönetiminde Gandhara'dan Hindistan'ın orta kesimlerine ve kuzeyine yayıldıkları gibi güneyde de sınırları Mathura, Uccain ve Saurashtra'nın büyük bir bölümüne ulaşan dev bir imparatorluk kurdular.[51]

Hindistan'a yerleştikten sonra Orhun kıyısında yer alan kitabelere çok benzeyen Bengütaşlar diken Sakalar,[52] zamanla Part hakimiyetine girerek yavaş yavaş yerli kültürü benimsedi. Bu arada İran ve Kuzey Hindistan'da yeni bir Part Devleti kuran Gondhopharnes[53] (M.Ö. 18-M.S. 50) tarafından muhtemelen M.S. 19'da siyasî alandaki varlıkları da sona erdirildi.[54] Ancak güneydeki bazı Saka gruplarının yarı müstakil bir şekilde varlıklarını sürdürdüğü ve Gucerat'taki

Saustrastra ile Malva arasındaki Uccain'i de içine alan bir bölgeyi yönettikleri görülmektedir. Nitekim bunlar ikinci asrın ilk çeyreğinde, Kuşanların Kuzey Hindistan'da güçlerinin doruğunda oldukları bir zamanda bahse konu bölgede tekrar önem kazanacak ve kuzeyde Kuşanlar, güneyde Şatavahanalar ile birlikte dönemin üçüncü büyük gücü olarak ortaya çıkacaktır.[55] Bu grup, Gupta Hükümdarı II. Çandragupta'nın IV. asrın son yıllarında Gucerat'a yaptığı sefer sonucunda siyasi hakimiyetini kaybetmesine rağmen Sakalardan günümüze, İran kaynaklarının "Sakastana" dedikleri bugünkü "Sicistan/Siistan" adından başka, pek fazla bir şey kalmamıştır.[56]

Kuzey Hindistan'da Kuşan Hakimiyeti Dönemi

Sakaları kovarak, yurtlarına yerleşen Yüe-çiler muhtemelen M.Ö. 133-129 yılları arasında Hunların vassalı olan Vusunların taaruzuna uğradılar.[57] O yüzden Issık Göl civarını terk edip, bugünkü Afganistan'daki Tahia'ya geldiler.[58] Yüe-çilerin bu bölgede yükselişleri tedrici olmuş ve bunun için yüz yıldan fazla bir zaman gerekmiştir. Neticede beş ayrı Yabgu'nun hakimiyeti altında yaşayan Yüe-çiler,[59] takriben M.S. 10 yılı civarında Kuşan boyunun yabgusu I. Kujulakadphises (Ch'iu-chiu-ch'i) tarafından birleştirilmiş[60] ve bu arada Kâbil de ele geçirilmiştir.[61] İskender'in artığı Baktria Helenleri Devleti'ni[62] ortadan kaldıran Kuşanlar, üçüncü hükümdarları Vima Kadphises (Yen-kuo-ch'en) zamanında (öl. 78?) Hindistan'a yönelecektir.[63] Nitekim bu hükümdar döneminde devletin sınırları doğuda Varanasi (Banares), batıda Parthia hudutları, kuzeyde de Buhara'ya kadar uzanmıştır.[64] Kanişka Devri (78-101 veya 120-144) ise, Kuşanların en parlak, tarihlerinin de en iyi bilinen dönemini teşkil eder.[65]

Yaklaşık yirmi üç yıl saltanat süren Kanişka, Partları mağlup ederek ezmiş, bütün Ganj nehri boyu ile Dekken'e kadar uzanan bölgeyi, yani Malva ile Gucerat da dahil olmak üzere Kuzey Hindistan'ı tümüyle hakimiyeti altına almıştır.[66] Onun için

başşehir Baktria'nın merkezi Belh'den Gandhara'da Puruṣapura (Peşaver)'ya naklolunacaktır.[67] Bu muazzam yayılışın Türkistan'da ulaştığı sınırları tam olarak tesbit etmek mümkün değildir. Yalnız, hem II. Kadphises, hem de Kaniška'nın Hindistan ile Roma arasındaki ticarete İran'ı devre dışı bırakan kara ve deniz güzergâhını kontrol altında tutmaya özel bir önem verdiği[68] düşünülürse bu sınırların Doğu Türkistan'dan Hazar kıyılarına kadar uzanan sahayı içerisine aldığına hükmedilebilir.[69] Bir başka deyişle, Çi-çi Kağandan (öl. M.Ö. 36) itibaren pek çok Türk hükümdarının yapmak isteyip de, bir türlü gerçekleştiremediği Hindistan ile Türkistan'a aynı anda hakim olma düşüncesini Kaniška gerçekleştirmiş olmalıdır. Ayrıca bu dönemde, Güney Hindistan ile Batı ve Güneydoğu Asya arasındaki münasebetlerin geliştirilmesi de, bilhassa Güneydoğu Asya tarihinin geleceğinde etkili olacak ve önemli sonuçlar doğuracaktır.[70] Bütün bunlar, Kuşanların Kaniška Dönemi'nde sadece Hindistan işleriyle değil, bölgenin bütün meseleleriyle ilgilenen gerçek bir imparatorluk haline gelmiş olduğunu göstermektedir.[71] 0 yüzyıl sonrakı dört yüzyıllık hakimiyet dönemleri Hindistan kadar Batı Türkistan için de bir altın çağ olmuştur.[72]

Kaniška'dan sonra yerine oğlu Vaniška (102-106), sonra da Huviška (111-138) ve Vasudeva (145-176) geçti. Bunların döneminde önemli bir olay bulunmamaktadır. Ama, daha sonraki Kuşan hükümdarları[73] ülkeyi karışıklığa sürükleyerek sınırların Pencap yöresine kadar çekilmesine sebep olmuşlardır. Bundan istifade eden Sasani Hükümdarı I. Şapur (241-272) Kuşanlara karşı büyük bir galibiyet kazanarak Pencap'ın kuzeyindeki toprakları ilhak etti.[74] Fakat, esas tehlike Maveraünnehr'de (Maveraünnehir) gittikçe güçlenen Hun boylar birliğine dahil Chionitalerden geldi.[75] Bunların içerisinde Akhunlar/Eftalitler[76] en tehlikeli olanlarıydı. Bazen Sasanileri, bazen de Kuşanları hırpalayan bu grup, 385-420 yılları arasında Ceyhun'u geçerek Kuşan hükümdarı Kitolo'yu Peşaver taraflarına çekilmeye mecbur etti.[77] Bu arada Behram Gûr (420-438) Akhunlara şiddetli bir darbe vurduysa da,[78] sonuç değişmedi. Nitekim bir müddet sonra

Belh'e hakim olan Akhunlar,[79] "tigin" adını verdikleri kumandanlar vasıtasıyla Afganistan ve Kuzey Hindistan'daki Kuşan beyliklerini birer birer ortadan kaldırmıştır.[80]

Kuşanlar, dönemin, bu arada Hindistan'ın en büyük imparatorluklarından birisini kurmuştu. Bu sonucun elde edilmesinde etkili olan idarî teşkilatlanma biçimi Sakalar ile başlamış, Kuşanlardan sonra da Hindistan'ın gelecekteki siyasî hayatında bir model olarak öne çıkmıştır. Hindistan'da halihazırda da uygulanmakta olan bu sistem, devlet hayatında katı bir merkeziyetçiliğin yerine, çeşitli bölgelerde gelişen siyâsî teşekküller arasında büyük ölçekli, anonim bir ortaklığı esas alan gevşek bir fedaratif yapıyı öngörmekteydi.[81] Aslında Kuşanlar Dönemi'nde, Kuzey Hindistan'da daha önce ortaya çıkan Part-Saka kültürü yeni bir terkibe tabii tutularak geliştirilmiş ve Ganj havzası da dahil ülkenin tamamına yakın bir kesiminde etkili hale getirilerek dönemin Hint toplum hayatı bir bakıma yeniden düzenlenmiştir.[82]

Kanişka'nın Budizm'i benimseyerek bir konsil topladığı ve bu dini cihânşümûl bir hale getirdiği bilinmektedir.[83] Yalnız O, hakim olduğu topraklarda yaşanan kültür ve din çeşitliliğinin farkında idi ve hepsine gerekli itibarı göstermiştir. Öyleki, hem Budist Gandhara, hem de Mathura okuluna destek verilmiş ve sonuçta Sarnath okulu ile özgün bir Hind-Kuşan sanatının doğması sağlanmıştır. Yalnız, bu okullarda yapıлып da günümüze kadar ulaşan heykellerde Türk süvarilerine ait tipik elbiseler görülür. Paraların üzerinde ise, güzel manasına gelen "kucula" gibi Türkçe unvanlar yer alır. Bütün bunlar Budizmi kabul etmiş olmalarına rağmen Kuşanların pek de Hintlileşmediklerini göstermesi bakımından önemlidir.[84] Bu arada tamamen Türkçe olan "Manas" isimi de Budha panteonuna, bir ilâh adı olarak her halde bu devirde girmiş ve yine bu dönemde Brahmaputra nehrinin kollarından birisine ad olarak verilmiştir.[85]

Akhun Hakimiyeti Dönemi

VI. yüzyılda Kuzey Hindistan'da Kuşanların yerini alacak olan Akhunlar, daha sonra Gazneli, Gurlu ve Temürlülerin de yaptıkları gibi, elverişli zamanlarda Afganistan'ı Hint kıtasına bağlayan önemli yollar üzerinde bulunan Gazne şehrinden hareketle Orta Asya gibi az yağmur yağan ve kendileri için müsait bir iklime sahip olan Pencap bölgesine akınlara başladılar. Bu akınlar, Bengal Körfezi'nden Sind ırmağı ağzına kadar uzanan geniş bir saha üzerinde hakim olan Guptalar tarafından başlangıçta durdurulmuş ve 470 yıllarında muhtemel bir istilâyı önleyebilecek tedbirler de alınmıştı.[86] Buna rağmen Akhun Hükümdarı Toraman (484-515) kısa bir sürede bölgeyi istilâ etmeye başlayacak ve halefi Mihirakula zamanında (515?-550) Gupta Devleti dağıtılarak, Kuzey Hindistan tamamen ele geçirilecektir.[87]

Akhunlar, önceleri Kuşanlar ve diğerleri gibi Mleccha (yabancı, barbar) olarak anılmalarına[88] rağmen Orta Hindistan yaylalarına kadar hakimiyetlerini yayıp, bölgede iyice yerleştikten sonra milliyetleri tanınmış ve Hint kaynakları tarafından HNN veya HNNalar olarak zikredilmeye başlanmıştır.[89] V. yüzyıldan itibaren yaklaşık iki asır Kuzey Hindistan'ın en kudretli siyasî varlığı olarak görülen bu Türk devleti, temasa geçtiği Hint devletleriyle siyasî, askerî ve kültür alanlarında münasebetlerde bulunarak Hint halkının hafızasında uzun süre yer edecek izler bırakmıştır.[90] Hintlilerin ilk defa Kuşanlarda gördükleri at ve at kültürü bu dönemde Hindistan'a iyice yerleştiği[91] gibi, 530 senesinde Galyûr (Gwalior) yakınlarına dikilen anıtta ifadesini bulduğu şekilde Hint toplumu da Türkleri "eşsiz kahramanlığa sahip ve dünyaya hakim olan kimseler" olarak tanımaya başlayacaktır.[92]

Batı Göktürk-Sasani ittifakı sonunda, 557 yılında Afganistan'daki hakimiyetlerini kaybeden Akhunlar[93] kısa bir süre sonra Hindistan'da da yıkılmaya yüz tutacaklar ve VII. yüzyılın başlarında Hindu asıllı racalar tarafından ortadan kaldırılacaktır.[94] Sadece bunlardan bir grup, Türk Şâhîler adı altında 870 yılına kadar Afganistan ile Hindistan arasındaki Ohind mıntıkasında varlığını sürdürebilmiştir.[95]

Vaktiyle Saka ve Kuşanları eriten yerli nüfus Hindistan'daki Akhunları da aynı akıbete uğrattırırken, muhtemelen Türk Şâhîlere dayanan büyük bir Türk kitlesi Afganistan'ın en dağlık bölgelerine çekilmek suretiyle varlığını muhafaza etmiş ve Gazneli Mahmud'un Hind seferlerinde önemli roller oynamıştır. Dolayısıyla bu grup daha sonra Hindistan'da kurulacak Türk hakimiyeti için temel teşkil ettiği gibi aynı zamanda bugünkü Pakistan'ın da ortaya çıkmasını sağlayacaktır.[96]

Prof. Dr. Salim CÖHCE,
İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 1 Sayfa: 815-820

Dipnotlar:

[1] Bu dağ silsileleri; Batıda, Hindukuş ve Himalayalar gibi Pamir düğümünden ayrılan Süleyman Dağlarını müteakip Belucistan dağlık bölgesi ve Kirtar Dağları ile Karaçi Körfezine, doğuda ise Himalayaların güneye doğru kıvrılmasıyla oluşan Patkay ve Letha dağlarıyla Bengal Körfezine ulaşarak Hindistan'ın tabiî sınırlarını teşkil eder. Bkz., L. D. Stamp, Asia; A Regional and Economic Geography, London 1946, s. 173 vd.; F. Watson, A Concise History of India, London 1981, s. 11.

[2] Bkz., A. K. Srivastava, India as Described by the Arab Traveller, Gorakhpur 1967, s. 86 vd.

[3] Her ikisi de "ırmak" manasına gelen Sanskritçedeki Sindhu ile Avesta'da önceleri Indus'u işaret edip, zamanla yaygınlaşan Hindhu'dan türeyen [Bkz., Zekerîya Kazvînî, Asâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l-İbâd, Beyrut 1960, s. 127 vd.; M. L. Dames, "Hind", İ.A. V/1, s. 491] bu kelimelerden birincisi bahse konu kaynaklarda yalnız Pencâb'ın güneyi ile Mekran bölgesini ifade ederken ikincisi, yani Hind tabiri Müslüman olmayan diğer bölgeler için kullanılmıştır. [Bkz., İbn Hurdadbeh, el-Mesâlik ve'l- Memâlik, (nşr. M. J. De Geojecâfer el-Bağdâdî) Beyrut, s. 55 vd, 71 vd; Mes'ûdî, Mürûcû'z-Zeheb I, (nşr. Kâsım Ş. er-Rıfâî) Beyrut 1989, s. 83, 88, 142

vd.; Ebu Reyhân el-Birunî, Kitâbu fî Tahkîk-i Mâli'l-Hind, Haydarabad 1958, s. 16, 135, 156.] Gazneli akınlarından sonra Sind tabiri anlamını yitirirken, bütün ülke Hind [Grekçede India, Bkz., H. G. Rawlinson, A Concise History of the Indian People, Madras 1958, s. 1] olarak anılmaya başlanacaktır. Buna karşılık Ganj ve Cemne düzlükleri Hindistan olarak zikredilecektir. Aslında bu tabir, günümüzde de aynı bölgeyi ifade etmekle birlikte bağımsızlıktan sonra devletin adında yer almak suretiyle genel bir mahiyet kazanmıştır.

[4] Budistlerin kutsal saydıkları Ganj nehri, aynı zamanda birer tanrı ismi olan Cemne, Ganj, Benas, Çambal ve Betva olmak üzere beş ana koldan beslenir. Bihar bölgesinde Sun, Sarov, Gogra ve Gandak nehirlerinin iltihakıyla suları daha da çoğalan Ganj, Bengale bölgesinde güneye dönmeden yine Himalayalardan doğmuş olan Brahmaputra nehri ile birleşerek, büyük bir delta yaptıktan sonra Bengal Körfezi'ne dökülür. Bkz., D. L. Stamp, a.g.e., s. 178 vd.

[5] Bölgede, Nil nehrinin Mısır'daki rolünü üstlenen İndus nehri Sütleç, Ravi, Cenâb, Celum (Jhelum) ve Indus gibi beş ana koldan beslenir. Onun için bu nehirlerin hepsinin birleştiği Multan yöresi ile Keşmir arasında kalan bölge Pençab (Beşsu) olarak anılır. Buradan Belucistan çölleriine ulaşan İndus, sularının çokluğu sayesinde çöllük alana bir ova görüntüsü vererek Nahravala bölgesinde, Karaçi Körfezi'ne ulaşır. Bkz., H. G. Rawlinson, a.g.e., s. 4 vd.

[6] Dekken yaylası 400 ile 1000 metre arasında değişen bir yüksekliğe sahiptir. Doğu ve batı yönlerinde Gat dağlarıyla çevrili olduğu için denizle irtibatı bulunmayan bu yaylanın kuzeyinde Kanbey Körfezi'nden doğuya doğru uzanan Vindhya Dağları Bihar'da güneye kıvrılıp, Cacnagar ve Orissa bölgelerini güneyden kuşatarak Bengal Körfezi'ne ulaşır. Bu dağ silsilesinin ortalama yüksekliği 1000-1200 metre arasında değişmekle beraber, çok sarp olması, sık orman ve çalılıklarla kaplı bulunması sebebiyle ancak belirli noktalarda, güçlkle geçit verir. [Y. H. Bayur, Hindistan Tarihi I; İlk Çağlardan Gurkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar (1526), Ankara 1946, s. 3] 0 yüzden kuzeydeki güçlü hakimiyetlerin güneye yayılmasını

engellemiş ve bu iki kesimi her yönden ayırmıştır. Bkz., F. R. Atay, Hind, İstanbul 1943, s. 18.

[7] S. Cöhce, Şemsî Melikleri, Elazığ 1986, (Basılmamış Doktora Tezi) s. 2 vd.; A. L. Srivastava, The Delhi Sultanate, Agra 1959, s. 1 vd.

[8] Bkz., B. S. Nijjar, Panjâb under the Sultans (1000-1526 A. D.), Delhi 1968, s. 1-10,

[9] Kabil bölgesinden Hindistan'a açılan en önemli geçitlerden Gomâl Multan, Toçî Lahor bölgesine, Kurram ve Hayber ise Pencâb üzerinden Dehli yaylasına ulaşır. Herat, Kandahar üzerinden gelerek İran plâtosunu Gomâl geçidi ile birlikte Hindistan'a bağlayan Bolan (Beylan) Geçidi Uçç bölgesine açılır. Bkz., F. Grenard, Asyanın Yükselişi ve Düşüşü, (nşr. O. Yüksel), İstanbul 1992, s. 162.

[10] Hindistan'da paleolitik kültürler hakkında bkz. P. Mitra, Prehistoric India, Calcutta 1927 s. 146-180; R. Shankar Tripathi, History of Ancient India, Delhi 1967, s. 11 vd.; Ş. A. Kansu, İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler I, Ankara 1971, s. 198; R. Tripathi, History of Ancient India, Delhi 1967, s. 211 vd.; B. K. Thapar, "Central Asia and India during the Neolithic and the Chalcolithic Periods", Central Asia, Movement of Peoples and Ideas from Times Prehistoric to Modern (nşr. A. Guha), Delhi 1970, s. 78 vd.

[11] Bkz., G. Arsebük, İnsan ve Evrim, Ankara 1990, s. 83.

[12] Bkz. L. S. B Leakey, İnsanın Ataları, (nşr. G. Arsebük), Ankara 1988, s. 73 vd;.

[13] Hindistan'ın prehistoryası ile ilgili olarak bkz. P. Mitra, a.g.e., s. 17-144.

[14] K. Çağdaş, Hint Eskiçağ Kültür Tarihine Giriş, Ankara 1974, s. 7 vd; Bu dönemde Hindistan'da sadece İndus ve Ganj nehirlerinin ekonomik bir değeri vardı. Bkz. V. Diakov-S. Kovalev, İlkçağ Tarihi I; Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan, (nşr. Ö. İnce), Ankara 1987, s. 253.

[15] İddiaya göre Australoidler Hindistan'da pirinç tarımını geliştirdikleri gibi hayvan beslemeye başlamışlar, sosyal ve dinî hayata dair eserler bırakmışlardır. Bkz. N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, Ancient Indian History, Bombay 1964, s. 12

vd.

[16] N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 13; Australoidlerin Mohenjo-daro kültüründe en aşağı sosyal tabakayı oluşturdıklarına dair bkz. V. G. Childe, Doğunun Prehistoryası, (nşr. Ş. A. Kansu), Ankara 1971, s. 164.

[17] N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 13; A. Ribard, İnsanlığın Tarihi, (nşr. E. Başar), İstanbul 1983, s. 11; F. Watson, a.g.e., s. 21.

[18] Bkz. N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 18; İ. Lissner, Uygarlık Tarihi, (nşr. A. Moran), İstanbul 1973, s. 113.

[19] Bkz. S. J. Marshall, Mohenjo-daro and the Indus Civilization I, London 1931; P. Mitra, a.g.e., s. 261-274; B. Hrozny, "Inscripfen und Kultur der Proto-Inder von Mohenjo-daro und Harappa (B. C. 2500-2200),"Archiv Orientalni. XII/3-4 (1943), s. 192-270; I. Lissner, a.g.e., s. 108 vd; V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 253 vd; Ayrıca bu kültürün Fırat-Dicle, Nil boyu kültürleri ve Girit kültürü ile mukayesesi için bkz. V. G. Childe, a.g.e., s. 160-178; B. Hrozny, Ancient History of Western Asia, India and Crete, Prague, s. 158 vd.

[20] B. İplikçioğlu, Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları, İstanbul 1994, s. 62,

[21] Bugün bile, Mohenjo-daro harabeleri iki kilometre karelik bir alanı kaplar. Bkz., R. K. Mookerji, Hindu Civilation (From the Earliest Times up to the Establishment of the Maurya Empire), Bombay 1950, s. 12-40; W. H. Mcneill, Dünya Tarihi, (nşr. A. Şenel), Ankara 1986, s. 68.

[22] Bu şehirlerin ahalisini meydana getiren halklar için bkz. F. Watson, a.g.e., s. 21 vd; V. G. Childe, a.g.e., s. 165; N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 16;.

[23] Aryanlar hakkında ayrıca bkz. P. Giles, "The Aryans", The Cambridge History Of India I, Ancient India (nşr. E. İ. Rapson), Delhi 1955, s. 65; R. K. Mookerji, a.g.e., s. 64-88,

[24] B. Hrozny, a.g.e., s. 156; N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 23 vd.

[25] Bkz. K. Çağdaş, a.g.e., s. 18 vd.; Yalnız, son zamanlarda Aryan tezine karşı görüşler ağırlık kazanmaktadır. Avrupalı,

bilhassa İngiliz ilim adamlarının belirli maksatlarla bu tür tezler ileri sürdüklerine işaret eden bir kısım ilim adamı oldukça ciddî deliller de sunmaktadır. Bu konudaki bir değerlendirme için bkz., M. Suat Bergil, "İndus ya da Eski Hint Uygarlığı", Bilim ve Ütopya, S. 78 (Aralık 2000), s. 14-26.

[26] Sanskritçenin gelişimi hakkında bkz. A. İtil, Sanskrit Klavuzu, Ankara 1963, s. 1-22; Ayrıca bu dil ile Türkçe arasındaki ilişki için bkz. A. İtil, "Türkçe-Sanskrit Arasında Lenguistik Paraleller", Doğu Dilleri I/4 (1970), s. 139-150.

[27] W. H. Mcneill, a.g.e., s. 69 vd.

[28] Bkz. W. Ruben, Eski Hind Tarihi, (nşr. C. Z. Sarıbay), Ankara 1944.

[29] I. Lissner, a.g.e., s. 115 vd; W. H. Mcneill, a.g.e., s. 80 vd; L. Renou, Hinduizm, (nşr. N. Selen), İstanbul 1993, s. 7; W. N. Brown, The United States and India, Pakistan, Bangladesh, Cambridge 1972, s. 20 vd; N. H. Sanghavi-L. Mansharamani, a.g.e., s. 42 vd; S. Natarajon, "Rise of Jainism and Buddhism", An Outline of the Cultural History of India, (nşr. Syed Abdul Latif), Haydarabad 1958, s. 47-64.

[30] Bu kayıtlar için bkz., A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihine Giriş I, İstanbul 1981, s. 399.

[31] V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 256.

[32] Bkz. G. M. Bongard-Levin, "India and Central Asia; Historical-Culturel Contacts in Ancient Times", Central Asia, New Delhi 1970, s. 97-109; İ. Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, Ankara 1977, s. 33.

[33] Bkz. W. Ruben, "Milattan Bin Sene Evvel Asya İçlerinden Muhaceret Eden Hindistan'ın En Eski Demircileri Arasında", İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), İstanbul 1943, s. 237-243.

[34] Bkz. A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihi., s. 399.

[35] Bkz. W. Koppers, Die Sprache I, Wien 1949, s. 225; Ayrıca bkz., W. Koppers, "Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve İlk Indo-Cermenlik", Belleten, V/20, (I. Teşrin 1941), s. 437-480; Bu arada Türk dili ve medeniyetinin de eski Hindistan'ın Dravit ve Hindukuş

kavimleriyle temasları neticesinde inkişaf ettiği yönündeki görüş için bkz. A. Z. V. Togan, Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi I, (Batı ve Kuzey Türkistan), İstanbul 1981, s. 91.

[36] Bkz. W. Hevery, Finnisch Ugrisches Aus Indien, Wien 1932, s. 353-369; Bu eserle ilgili bir değerlendirme için bkz. H. (Zübeyr) Koşay, "Munda Dillerindeki Türkçe Unsurlar", Belleten III/9, (II.Kanun 1938), s. 107-126; Ayrıca Hintlilerle karışan "Subaroğulları" hakkında Reg Veda ve Asur kitabelerindeki kayıtlar için bkz J. Sandalgian, Historie Documentaire de L'Armenia des Ages du Paganisme I, Roma 1917, s. 187 vd.

[37] Sakaların milliyetleri, dilleri ve inançları ile ilgili tartışmalar için bkz. A. Z. V. Togan, Bugünkü Türkili., s. 86-91; A. Z. V. Togan, Umumî Türk Tarihi. I, s. 406 vd; İ. Durmuş, İskitler (Sakalar), Ankara 1993, s. 39-59; T. Tarhan, "İskitlerin Dini İnanç ve Adetleri", İÜEF Tarih Dergisi, S. 23 (Mart 1969), s. 144-169; Greklerin Pencâbtaki Hintlilere "Skit/Saka" dedikleri hakkında bkz., W. Ruben, a.g.e., s. 197 nu. 19;.

[38] Sai ve Sai-Wanglar ile arasındaki ilişkiye dayanarak Sakaların kültür açısından Türklerin bir parçası sayılabilecekleri yönündeki bilgiler için bkz. W. Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti", (nşr. M. Mansuroğlu), Türkiyat Mecmuası VII-VIII (1940-1942), s. 168; Ayrıca, Sakalar ile Sai ve Sai-Wangların aynı topluluk olduğuna dair görüşler için bkz. F. W. Thomas, "Sakastana", JRAS, (1906), s. 181, 187.

[39] V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 258; A. W. Jackson, "The Persian Dominions in Northern India Down to the Time of Alexander's Invasion", The Cambridge History of India I, s. 299.

[40] J. P. Mahaffy, Alexander's Empire, Newyork 1887, s. 33 vd; E. R. Bevan, "Alexander the Great", The Cambridge History of India I, s. 309-345; A. Ribard, a.g.e., s. 115 vd.

[41] B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri Hakkında Araştırmalar I Yüe-çiler" DTCF Dergisi XV/1- 3, (Mart-Haziran-Eylül 1957), s. 262; R. Thapar, A History of India I, London 1987, s. 58;

A. H. Dani, a.g.e., s. 82 vd.

[42] Sakaların önünden Pencâb'a çekilen bu Grekler hakkında bkz., A. Von Gutschmid, Geschichte Irans, Tübingen 1888, s. 78; R. N. Frye, The Heritage of Persia, London 1962, s. 167vd.; E. J. Rapson, "The Succesor of Alexsander the Great", Cambridge History of India I, s. 494.

[43] Hintlilerin "Şaka" dedikleri bu topluluk [Bkz., S. Levi, "Notes sur les Indo-Scythes", JA, (1897), s. 50; W. Ruben, a.g.e., s. 197] M. Ö. X. yüzyılda Çin'in batı sınırlarında ortaya çıkmış, sonra daha batıya kaymıştır. [Bkz., A. Z. V. Togan, Bugünkü Türkili., s. 92; İ. Durmuş, a.g.e., s. 62] Ayrıca, bazı kavim adlarının Saka adıyla münasebeti hakkındaki tartışmalar için bkz. V. A. Smith, a.g.e., s. 412 vd.; O. Franke, Beitrage aus chinesischen Quellen zur Kenntnis der türkvölker und skythan Zentralasiens, Berlin 1904, s. 47-58.

[44] A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihi., s. 33; K. Czeglédy, Bozkır Kavimlerinin Doğu'dan Batı'ya Göçleri, (nşr. E. Çoban), İstanbul 1988, s. 30; Sakaların M. Ö. 329'da Soğdiyana ile Sirderya önlerinde bulundukları hususunda bkz., E. Herzfeld, "Sakastan", Archaeologische Mitteilungen aus Iran IV (1931/1932), s. 13 vd.

[45] Büyük Hun hükümdarı Mao-tun'un oğlu Giyük/Lao-Shang (M. Ö. 174-160)'ün önünden çekilmek üzere yapılan bu Yüe-çi göçü hakkında geniş bilgi için bkz. B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 250 vd; B. Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu I, Ankara 1981, s. 471.

[46] Han-Shu'nun verdiği bu bilgi hakkında bkz. B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 258;.

[47] Hint metinlerine dayanılarak yapılan bu tarihleme için bkz., V. A. Smith, " The Sakas in North India", ZDMG, LX I (1907), s. 410; B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 259 vd.

[48] B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 269; E. J. Rapson, "The Scythian and Parthian Invaders", The Cambridge History of India I, s. 512;.

[49] E. J. Rapson, "The Scythian.", s. 512;. V. A. Smith, Early History of India, from 600 B. C. to the Mohammadan

Conquest Including the Invasion of Alexander the Great, Oxford 1967, s. 242; Bazı araştırmacılar, ismi sikkelerde de yer alan bu kişinin Uccainli satrap Çashtane olduğunu ve hanedanı da bunun kurduğunu ifade ederler. Bkz., W. Ruben, a.g.e., s. 198.

[50] B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 263.

[51] H. Kulke-D. Rothermund, Hindistan Tarihi, (nşr. M. Günay) Ankara 2001, s. 117.

[52] A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihi., s. 408.

[53] Bkz., R. N. Frye, The History of Persia, London 1962, s. 185 vd.

[54] B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 271.

[55] H. Kulke-D. Rothermund, a.g.e., s. 126.

[56] A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihi., s. 46; R. N. Frye, a.g.e., s. 49; V. A. Smith, a.g.m., s. 420.

[57] Vusun-Yüe-çi çekişmesi için bkz. B. Ögel, "Çin Kaynaklarına Göre Wu-sunlar ve Siyasi Sınırları Hakkında Bazı Problemler", DTCF Dergisi VI/4, (Eylül-Ekim 1948), s. 259-278.

[58] Bkz. D. A. Akbulut, Arap Fütuhatına Kadar Maverâünnehr ve Horasan'da Türkler (M. Ö. II- M. S. VII. yy.), Erzurum 1984, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 40 vd.; B. Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I, s. 489 vd.

[59] Han Shu'dan naklen bkz. B. Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II, Ankara 1981, s. 33; Yüe-çilerin milliyetine dair tartışmalar için bkz. W. Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti", s. 183; S. Konov, "On the Nationality of Kushanas", ZDMG LXVIII (1914) s. 682.

[60] Bkz. M. Tezcan, Kuşanlar Tarihi, (Yüe-chihlardan Kuşanlara), Erzurum 1996, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 287-337.

[61] K. Czeglédy, a.g.e., s. 37; B. Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu I, s. 478; Hou-han-shu, Kujulakadphises'in Yüe-çilerin Baktriana'ya yerleşmesinden yüz sene sonra hakimiyeti eline aldığını ve seksen seneden fazla yaşadığını kaydeder. Bkz. B. Ögel, "Eski Orta Asya Kabileleri.", s. 273.

[62] İskender'in Makedonya, Kıbrıs ve Mısır'dan getirip yerli halkla evlendirmek suretiyle ahalisini oluşturduğu [Bkz. A. Z. V. Togan, Umûmî Türk Tarihi., s. 381] bu imparatorluk hakkında

bkz. W. W. Tarn, *The Greks in Baktria and India*, Cambridge 1938; A. Belenitsky, *Central Asia*, (nşr. J. Hogarth), London 1969, s. 59 vd; A. K. Narain, *The Indo-Greeks*, Oxford 1957; V. A. Smith, a.g.e., s. 53-120.

[63] Bkz. E. Konukçu, *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*, Ankara 1973, s. 20; R. Ghirshma, *Begram Recharces Archaeologiques et Historiques sur les Koucha*, Cairo 1946; A. Belenitsky, a.g.e., s. 93 vd.

[64] V. A. Smith, "The Kushan or Indo-Scythian Period in Indian History", *JRAS*, (1903), s. 31.

[65] Geniş bilgi için bkz. E. Konukçu, a.g.e., s. 23 vd; Bu hükümdarı İslâm dönemi kaynakları da Raca Kanik olarak kaydederler. Bkz. A. Z. V. Togan, "Huen-Çang'a Göre Eftalitlerin Menşei Meselesi", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* IV/1-2, (1964), s. 58-61.

[66] E. Konukçu, a.g.e., s. 26.

[67] K. Czeglédý, a.g.e., s. 51; V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 267.

[68] H. Kulke-D. Rothermund, a.g.e., s. 122.

[69] Kanişka Dönemi'nde Kuşanlar, Çin'in Türkistan'a yayılmak isteyeşine ilgisiz kalmamış ve yetmişbin kişilik bir orduyu Türkistan üzerine sevketmişti. Bkz. B. Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi* II, s. 296 vd.

[70] H. Kulke-D. Rothermund, a.g.e., s. 128.

[71] Bkz., B. N. Puri, *India under the Kushânâs*, Bombay 1965.

[72] B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I*, Ankara 1978, s. 39 vd.

[73] Bunlar Şahi Vamatakşa, II. Kanişka, III. Kanişka ve ErjHuna Yaşaga'dır. Bkz. E. Konukçu, a.g.e., s. 31 vd; E. J. Rapson, "The Scythian.", s. 529.

[74] K. Czeglédý, a.g.e., s. 43; E. Konukçu, a.g.e., s. 35.

[75] Hun boylar birliğinin güçlenmesi Ceyhun'un kuzeyinde gelişen olaylarla yakinen ilgilidir. Bkz., B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I*, Ankara 1979, s. 48.

[76] Eftalit, başlangıçta yönetici aileyi ifade etmekte iken zamanla bir kavim adı haline gelmiştir. [Bkz. K. Czeglédý, a.g.e., s. 55] Çin kaynaklarında İ-ta, Ye-tha, Arap

kaynaklarında Hepthal, Haytal vs. şeklinde yer alan bu topluluk umumiyetle Akhun olarak bilinir. Bkz. B. A. Litvinsky, "The Hepthalite Empire" History of the Civilization of Central Asia III, Paris 1996, s. 135.

[77] V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 268; E. Konukçu, a.g.e., s. 35.

[78] Behram Gûr, Akhun hükümdarını da öldürmüştür. Bkz. K. Czeglédy, a.g.e., s. 62; D. A. Akbulut, a.g.e., s. 80 vd.

[79] Göçebe Hun topluluklarının yeniden teşkilatlanıp güçlenmesi sonucunda Akhunlar 455'te Kuzeybatı Hindistan, 460'da Gandhara topraklarına ulaşacaklardır. 520'lerde ise Keşmir'e yükleneceklerdir. Bkz. K. Czeglédy, a.g.e., s. 63.

[80] E. Konukçu, a.g.e., s. 85.

[81] H. Kulke-D. Rothermund, a.g.e., s. 129.

[82] Bkz. G. R. Sharma, "India and Central Asia from 6th Century B. C. to 6th Century", Central Asia, (nşr. A. Guha), New Delhi 1970, s. 117.

[83] Bkz., A. H. Dani, A Short History of Pakistan, (nşr. I. H. Qureshi), Karaçi 1976, s. 130; P. Spear, India, A Modern History, Michigan 1961, s. 76; V. Diakov-S. Kovalev, a.g.e., s. 267.

[84] Bkz. W. Ruben, a.g.e., s. 199.

[85] Bkz., A. İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1968, s. 112.

[86] Bkz. R. Mookherje, The Gupta Empire, Delhi 1969, s. 20-25; W. Ruben, a.g.e., s. 219.

[87] Bkz. V. Thakur, The Hunas in India, Varanasi 1967, s. 36-60; R. K. Mookerji, a.g.e., s. 119 vd; E. Konukçu, a.g.e., s. 88 vd; R. Thapar, A History of India I, s. 141 vd.

[88] M. A. Ahmed, Political History and Institutions of the Early Turkish Empire of Delhi, Lahor 1949, s. 37; K. M. Panikkar, A Survey of Indian History, Benglora 1954, s. 114; Daha sonra Müslümanlar ve Türklere de aynı şekilde hitap edilecektir. Aslında M. Ö. III. bine ait çivi yazılı tabletlerde zikredilen ve Mezopotamyalıların Hindistan ile ticaret yaptıkları liman şehri Meluhha'nın adının Sanskritleştirilmiş şeklinden ibaret sayılan Mleccha tabiri

ilk defa, M. Ö. I. binin başlarından kalan vedalara ek olarak yazılan Şatapatha Brahmana'da geçer ve Sanskritçeyi yeterince konuşamayan bir kimseyi ifade eder. Bkz., M. K. Dhavalikar, Indian Protohistory, New Delhi 1999. s. 297-301'den naklen Bilim ve Ütopya, S. 78 (Aralık 2000), s. 28.

[89] Bkz. E. Konukçu, "Hind Kaynaklarında Hunlara Dair Bazı Kayıtlar", AÜEF Araştırma Dergisi, S. 5 (Ekim 1972), s. 165 vd; Hint kaynakları, Hûdaynâmeler ve daha sonraki İslâm coğrafyacıları Orta ve Güney Afganistan'da ayrı bir Yabguluk oluşturan Eftalitlerin Zavul boyunun Kuzeybatı Hindistan'ı ele geçirmelerinde oynadığı mühim role işaret ederler. Hint kaynakları da genellikle bunlara Huna derler. Bkz. A. Z. V. Togan, İbn Fadlans Reiseberich Wellar, Leipzig 1954, s. 194 vd; A. Stain, "White Huns an Kindrad Tribes in the History of Indian North-West Frontier", Indian Antiquary, (1905); K. Sankar, "The Hun Invasion of Hinduthan", New Indian Antiquary IV (1941-1942), s. 36-43.

[90] Bu hususta bkz. S. Chandra, "Some Observation on the Impact of Central Asian Ideas and Instutions on the Structure of Society and Administration in Northern India Between the 10th and 12th Centuries A. D.", Central Asia, (nşr. A. Guha), s. 167-171; Esasen bu Hunların, XIII. yüzyıla kadar Hindistan'ın kuzeyinde meselâ Kerem-beten'de "Hun olarak" varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir. Bkz. Cüzcanî, Tabakat-ı Nasırî I, (nşr. A. H. Habibi), s. 426; N. Bhathasali, "Muhammed Bahtiyar's Expedition to Tibet", IHQ IX (1933), s. 49-62; A. Z. V. Togan, "On the Compaigne of the Khalac Turks Against the Keraits of Mongolia in Northern Tibet in 1205-1206", JPHS XII/3-4 (Temmuz 1964), s. 187-194.

[91] R. S. Sharma, "Central Asia and Early Indian Cavalry (c. 200 B. C. -1200 A. D.), Central Asia. (nşr. A. Guha), s. 174-179.

[92] Bkz. E. Konukçu, "Hindistan'da Devlet Kuran Altaylı Kavimlerden Hunalar", XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi (Ankara, 21-26. X. 1973) Bildirileri, Ankara 1979, s. 218.

[93] Bkz. D. A. Akbulut, a.g.e., s. 106 vd.

[94] R. C. Majumdar-H. C. Raychaudhuri-K. Datta, An Advanced

History of India, London 1961, s. 153.

[95] V. A. Smith, Coins of Ancient India, Varanasi 1972, s. 43, 256 vd

[96] O. Turan, Türk İslâm Medeniyeti ve Selçuklular Tarihi, İstanbul 1980, s. 245, 277. Taryhy makalalar